

Krizės paradoksas: ji baigėsi, kai prasidėjo

Rūta Vainienė, LLRI prezidentė

2009 spalio 21 d.
Vilnius

Lietuvos
laisvosios
rinkos
institutas

Turinys

I dalis. Ekonomikos pakilimas – klaidų virtinė

- Krizės anatomija. Verslo ciklą priežastis. Kaip viskas yra iš tikrųjų?

II dalis. Ekonomikos nuosmukis – grįžimas į realybę:

- Žmonių elgesys
- Įmonių sprendimai
- Valdžios sprendimai

III dalis. Žvilgsnis į ateitį. Žmogaus proto ir veiksmo galia

Pagrindinė žinutė

Paplitę krizės aiškinimai

Krizę sukėlė žmonių (verslininkų, ypač bankininkų) godumas

Krizės būdingos verslams (tokia prigimtis)

Ekonomika perkaito (vartojimas kilo, po to smuko)

Krizę sukėlė nereguliuojamas finansų sektorius

Pradžią pradžia - pinigai

- Rinkos produktas
- Prekiniai pinigai
- Popieriniai pinigai
- Nacionalizuoti pinigai
- Padengti pinigai
- Dekretiniai pinigai – *fiat* (“tebūnie”) pinigai
- Neribota gėrybė

Karikatūra “The Economist”

Kas pasakė, kad JAV nieko nieko negamina?

Ji spausdina dolerius!

Verslo ciklas – centrinių bankų veiklos produktas

- Centrinis bankas spausdina pinigus ir skolina komerciniams bankams
- Komerciniai bankai skolina verslams. Vis daugiau projektų atrodo atsiperkantys
- Verslai papildomus pinigus priima “už gryną pinigą” – tikrą rinkos signalą
- Investuoja į ilgalaikius projektus – gamybos priemonių gamybą
- Tačiau – gamybos išteklių nėra daugiau
- Kai krizė neva prasideda – tik išaiškėja investavimo klaidos, padarytos pakilimo metu
- Krizė baigėsi, kai manome, kad ji prasidėjo. Krizė buvo, kai buvo daromos investavimo klaidos
- F.A. Hayekui – Nobelio premija už verslo ciklo priežasčių atskleidimą (1974)
- Stimulų planai – krizių maitintojai

Žmonių elgesys krizės metu

Žmogus – pats lanksčiausias, greičiausiai grįžta iš iliuzinės į tikrą realybę

Pirma reakcija - taupymas

Žymiai labiau vertina darbo vietą – su visomis to pasekmėmis: drausmė, darbo našumas, nuolaidos darbo sutartyje. (Darbas žmogų puošia)

Imasi ir neprestižinių darbų ir už mažesnę algą (nėra juodo darbo)

Neima paskolų (Skola – ne rona, neužgis)

Atideda neprioritetinius pirkinius, ypač skolon

Parduoda turtą (lombardai, komisai, net ir nekilnojamasis turtas)

Kas turi santaupų – yra karalius! Pirkti krizės metu – pigu. (O ar ne taupyti “juodai dienai” mokė tėvai?)

Taigi, grįžtama prie tikrųjų vertybių

Pavyzdys

- Londono siuvėjui Adamui Kingui finansinė krizė atvėrė naujas verslo galimybes. Jis siuva kostiumus pagal užsakymą už daug mažesnę kainą nei prestižiniame Saville Row rajone, kuris pastarąjį dešimtmetį buvo vadinamas siuvėjų Meka, dirbantys jo kolegos. A. Kingo pasiūti kostiumai kainuoja nuo 936 iki 2 800 litų. Saville Row pasiūti kostiumai – mažiausiai 11 000 litų. Biržos makleriai ir bankininkai vertina pigesnę alternatyvą kaip puikią investiciją ir dėl finansinės krizės mieliau renkasi A. Kingo paslaugas. (Iš Reuters ir Delfi 2009 spalio 8d.)

Pavyzdys

- Kažkur skandinavijoje buvo vietinis šeimos žvakių fabrikėlis, kuris merdėjo, kadangi galėjo žmonės nusipirkti žvakių iš Kinijos n kartų pigiau. Tai to fabrikėlio galva nuėjo į reklamos agentūrą ir pasakė, kad nieko neturi, ir jei pakels kaip nors jų pardavimus, tai duos dalį pelno. Tai reklamos agentūra sugalvojo, tokią mintį: per tv, kai programų jau neberodo, būna ta lentelė tokia (kur cypia). Tai paklausė, ar daug kainuotų tą lentelę pakeist į ką nors kitką. Sutarė už kažkiek nedaug, jog vietoj jos pastatys degančią žvakę, kad ji degtų per naktį. Su mintimi, jog dega labai ilgai, tikrai ilgiau nei kinietiška, ir žinoma su įmonės logotipu. Baigęs tuo, jog žmonės sekdamo kaip greitai jin dega, atsikėlę ryte pažiūrėdamo kiek sudegė, o romantiškai vakarienei židinio pakaitalas buvo žvakės per televizorių:.) Idėja: to pačio produkto pristatymas novatoriškai, jo tam tikrų savybių išryškėjimas, suteikimas išskirtinumo.

Įmonių sprendimai krizės metu

- Atskirti pelus nuo grūdų – atsisakyti prabangos, pajamų neuždirbančių žmonių, projektų.
- Tada paaiškėja, kad tuos pačius darbus galima nuveikti su mažesniais sąnaudomis. Tada paaiškėja, kiek “balasto” buvo įmonėje. Tai – didėjantis darbo našumas. O ar ne mažas darbo našumas yra įsisenėjusi Lietuvos ekonomikos liga?
- R.Barysas: Ką aš dabar veikiu? Imu sutartis ir iš naujo deruosi kainą. Dauguma sutinka mažinti.
- Patirtis: taupymo sprendimus padarė absoliuti dauguma, skiriasi tik mastas.

Įmonių sprendimai krizės metu

- Kai kam tenka atsisakyti ir pajamas anksčiau uždirbusių, bet dabar nebeuždirbančių žmonių ir projektų. Kartais – žmones keisti technologijomis (apie darbo santykių reguliavimo įtaką – vėliau)
- Tačiau dažnai paaiškėja, kad net ir mažėjant pardavimams, galima dirbti pelningai. Nes pelnas (ne popierinis, o “dividendinis”) yra veiklos kokybės matas – ne akcijų kursas!
- Nauji verslai ir naujos rinkos- net po didelių nesėkmių
- Dažniausiai yra galimybė parduoti verslą – tai tik kainos klausimas
- Visi labiau myli klientą: arti “kūno” taksi, kavinės

Pavyzdys

- **Verslo žinios: Nebereikia Lietuvoje, statys Nigerijoje**

Sunkmečio Lietuvoje prispaustos statybų ir baldų sektoriaus bendrovės ėmė žvalgytis plačiau ir naujų rinkų ieško ne tik kaimynystėje, bet ir tolimoje Afrikoje. Nauja vieta verslo žemėlapyje – Nigerija.

Restruktūrizuojama UAB „Ranga IV“ šiuo metu veda derybas Nigerijoje dėl pramoninių objektų statybos. „I Nigeriją visi baikščiai žiūri, tačiau tai yra gana turtinga šalis, turinti gamtinių išteklių. Šalis palyginti neišsivysčiusi, tad statybų poreikis didelis. Ten trūksta kvalifikuotos darbo jėgos, patirties statybų sektoriuje“, – pasakoja Simonas Šileikis, „Ranga Group“ plėtros direktorius.

Didelės verslo rizikos bendrovė Nigerijoje neižvelgia – būtų vykdomi valstybiniai, o ne privatūs užsakymai. Anot pašnekovo, jeigu pavyksta suderinti užsakymus vyriausybės lygmeniu, rizika minimali, kur kas sudėtingiau dirbti privačiame sektoriuje. Kita vertus, „Ranga IV“ tik atliktų darbus, ne investuotų.

Jau pasiskiepijau, važiuosime, žiūrėsime“, – sako Algirdas Kaušpėdas, UAB „Jungtinės pajėgos“ vadovas

- **Tomas Juška: Krizė baigėsi, kai atradau Nigeriją**

Pavyzdys

- Idėja sujungti Lietuvą ir Kiniją geležinkelio koridoriumi (geležinkelis yra) – prekės keliautų ne 42, bet 8 dienas!
- Advokatai teigia, kad jie turi daug darbo įmonių susijungimų ir įsigijimų srityje
- Nekilnojamojo turto plėtristai (!) teigia, kone kas savaitę gaunantys pasiūlymų parduoti verslą
- O ką jau kalbėti apie mažiausiai smukusius, pav., maisto pramonės verslus. Jie teigia, kad nuolat yra “patikrinami”, ar nenori parduoti akcijų

Verslai:

- tereikia matyti galimybes.
- visi rinkoje yra vienodų poreikių akivaizdoje, tik ne visi juos pastebi.
- O ar buvo kitaip?

Valdžios sprendimai

- Kiek įmanoma ilgiau ignoruoti akivaizdžius dalykus – G. Kirkilo kadencijos pabaiga
  - A. Kubiliaus kadencijos pradžia:
    - “Neturime tikslios informacijos”
    - “Šventės baigėsi”, trūksta mažiausiai 4 mlrd litų, reikia pasidalinti per pusę (verslui –biudžetui)
    - “Padėtis yra blogesnė nei tikėjomės”, “antikrizinis planas” arba “lito devalvavimas”
- Vėluojantys atlyginimai ir ... Išmokėtos kalėdinės premijos
- Panika ir “regėjimo lauko” susiaurėjimas iki viešojo sektoriaus finansų
- Subalansuoti viešuosius finansus ... Keliant mokesčius

Sprendimai

2008 gruodis: 106 mokesčių įstatymų straipsnių pakeitimai, neskaitant ir dirbant naktimis

Įsigaliojimas per savaitę

2009: 2008 metų biudžetas=plius 400 mln litų

2009 liepa: PVM kėlimo laikinumas: nuo 19 iki 20 %

Skolos išauginimas

Išlaidų karpymas – nominalus

Labai lėtas grįžimas į realybę

Lietuvos pinigų politika

- Lietuva negamina pinigų “iš oro”
- Valiutų valdyba – euras lito “kūne”
- Nėra galimybės stimuliuoti ir tai yra privalumas

Žvilgsnis į ateitį

